

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 15/2001 vp

Hallituksen esitys laiksi virallistetusta parisuh- teesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 13 päivänä helmikuuta 2001 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi virallistetusta parisuhteesta (HE 200/2000 vp).

Lausunto

Eduskunnan päätöksen mukaisesti perustuslakivaliokunta on antanut asiasta lausunnon (PeVL 15/2001 vp), joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Markku Helin, oikeusministeriö
- apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- hallitusneuvos Maija-Leena Sarkko, valtiovainministeriö
- ylitarkastaja Anne Hujala, sosiaali- ja terveysministeriö
- erikoistutkija, valtiotieteen lisensiaatti Risto Jaakkola, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
- ylijohtaja Ritva Viljanen, Väestörekisterikeskus
- suunnittelupäällikkö Olli Valpola, Kansaneläkelaitos
- piispa Eero Huovinen ja kirkkoneuvos Matti Halttunen, Kirkkohallitus
- asessori Paavo Perola, Suomen ortodoksinen kirkollishallitus
- johtava sosiaalityöntekijä Tuula Eneberg, Helsingin sosiaalivirasto

- järjestölakimies Jaana Meklin, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- hallituksen puheenjohtaja, teologian maisteri Tuula Rasilainen ja hallituksen jäsen, teologian maisteri Ari Puonti, Aslan ry
- johtaja, lakimies Tiina Saukkonen, Pelastakaa Lapset ry
- varapuheenjohtaja, sosiologian tutkija Kati Mustola, Sateenkaariperheet ry
- puheenjohtaja Tiia Lampela ja pääsihteeri, oikeustieteen kandidaatti Rainer Hiltunen, Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry
- henkikirjoittaja Leea Väre, Suomen Henkikirjoittajayhdistys ry
- pääsihteeri Aimo Hautamäki, Suomen Rauhanyhdistyksen Keskusyhdistys ry SRK
- puheenjohtaja, Suomen Vapaakirkon johtaja Jorma Kuusinen ja varapuheenjohtaja, pastori Valtteri Luoto, Suomen Vapaan Kristillisyyden Neuvosto
- lastenpsykiatrian erikoislääkäri Matti Brummer
- dosentti, teologian tohtori Timo Eskola
- professori Mikael Hidén
- professori Urpo Kangas
- sosiaalipsykologi, perheneuvoja Saara Kinnunen
- dosentti, teologian tohtori Antti Laato
- dosentti, teologian tohtori Martti Lindqvist
- toiminnanjohtaja, filosofian lisensiaatti Pirkko Lahti
- dosentti, teologian tohtori Martti Nissinen
- psykiatri, ylilääkäri Martti Paloheimo
- tutkija, oikeustieteen tohtori Soile Pohjonen

- oikeustieteen lisensiaatti, vastaava tutkija Maija Sakslin
- professori Martin Scheinin
- lastenpsykiatri, lääketieteen ja kirurgian tohtori Tytti Solantaus
- professori, vararehtori Raija Sollamo
- dosentti, teologian tohtori Lauri Thuren.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, professori Eva Gottberg sekä lastenpsykiatrian professori Tuula Tamminen.

Viitetiedot

Lakivaliokunta on aikaisemmin käsitellyt lakialoitteen laiksi kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhteen virallistamisesta (LA 26/1996 vp — Outi Ojala /vas ym.) ja antanut siitä mietintönsä LaVM 10/1997 vp.

Lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti eduskunta päätti

- hylätä lakialoitteen ja
- hyväksyä toivomuksen, että hallitus ryhtyy asianmukaisiin lainsäädäntötoimiin samaa sukupuolta olevien kumppaneiden yhteiselmään liittyvien oikeudellisten epäkohtien poistamiseksi.

Nyt lakivaliokunnassa on samanaikaisesti tämän esityksen kanssa käsiteltävänä hallituksen esitys eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta (HE 44/2001 vp). Esitykseen sisältyy ehdotus laiksi avioliittolain muuttamisesta, johon on sisällytetty parisuhdelaista johtuvat heijastussäännökset. Valiokunta käsittelee asian heti, kun parisuhdelaki on käsitelty eduskunnassa.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki virallistetusta parisuhteesta (jäljempänä *parisuhdelaki*). Ehdotetussa laissa kahdelle samaa sukupuolta olevalle 18 vuotta täyttäneelle henkilölle annettaisiin mahdollisuus virallistaa parisuhtensa. Parisuhde virallistettaisiin siten, että osapuolet yhdessä allekirjoittavat virallistamista tarkoittavan asiakirjan, jonka virallistamiseen oikeutettu viranomainen vahvistaa allekirjoituksellaan.

Parisuhteen virallistaminen toisi sen osapuolille eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliiton solmiminen. Virallistettuun parisuhteeseen ei sovellettaisi isyylain säännöksiä eikä niitä lapsek-

siottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat aviopuolison oikeutta ottaa ottoplasi, eikä liioin nimilain säännöksiä puolison sukunimestä.

Virallistetun parisuhteen purkamiseen sovellettaisiin samoja säännöksiä kuin avioliiton purkamiseen.

Parisuhde voitaisiin virallistaa Suomessa, jos osapuolilla tai ainakin toisella heistä on lakiehdotuksessa tarkoitettu läheinen liittymä Suomeen.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kahden kuukauden kuluttua siitä, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Esityksen tarkoitus ja tavoitteet

Esityksen tarkoituksena on antaa samaa suku-

puolta olevien pareille mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen ja luoda sitä varten uusi avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio. Parisuhteen virallistamisella samaa sukupuolta

olevien parit saisivat pääsääntöisesti samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioparit.

Esityksellä tuetaan erilaisten perhemuotojen yhdenvertaista kohtelua. Näin edistetään perustuslain 6 §:ssä tarkoitetun yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista julkisen vallan toimenpitein perustuslain 22 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Esityksen tarkoituksena on myös toteuttaa eduskunnan vuoden 1997 valtiopäivillä hyväksymä toivomus siitä, että hallitus ryhtyy asianmukaisiin lainsäädäntötoimiin samaa sukupuolta olevien kumppaneiden yhteiselämään liittyvien oikeudellisten epäkohtien poistamiseksi.

Esityksen tavoitteet ovat myönteisiä. Kaiken saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena sekä puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Viimeaikainen kehitys

Esityksen taustalla on yhteiskunnallisen kehityksen myötä parin kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana tehdyt lainmuutokset.

1970-luvulla kumottiin säännös siitä, että homous on rikos. 1980-luvulla homous poistettiin sairausluokituksesta. Näiden säännösten sijaan nykyisin on voimassa säännös, jonka mukaan syrjintä sukupuolisen suuntautumisen perusteella on rikos.

Avioliittolain sääntelytapa on muuttunut. Alkuperäisistä, 1920- ja 1930-lukujen taitteessa säädetyistä ihanteita tavoittelevista pykälistä on luovuttu. Lainmuutosten myötä avioliittolaki koskee nykyisin aviovarallisuusjärjestelmää, ts. sääntelee aviopuolisoiden taloudellisia suhteita, eikä siinä enää puututa puolisoiden henkilökoh-taiseen suhteeseen edes avioliiton päättyessä.

Erilaisia perhemuotoja koskevat säännökset ovat lisääntyneet lainsäädännössä. Toistaiseksi on kuitenkin puuttunut samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhdetta koskeva sääntely.

Perusoikeudet ovat 1990-luvulla nousseet aikaisempaa huomattavasti tärkeämmiksi lainsäädännössä noudatettaviksi periaatteiksi, niitä ei enää voi jättää ottamatta huomioon. Perustuslakivaliokunta on kirjannut lausuntoonsa tähän

asiaan liittyvät perustuslain säännökset seuraavasti:

— Perustuslain 6 §:n 1 momentin nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 2 momenttiin sisältyvän syrjintäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan säännöksessä erikseen lueteltujen seikkojen perusteella. Momentin loppuosan yleislausekkeen mukaan eri asemaan asettaminen ei saa perustua myöskään henkilöön liittyvään muuhun syyhyn. Perusoikeusuudistuksen esitöissä mainitaan yleislausekkeen kattavan muun muassa sukupuolisen suuntautumisen (HE 309/1993 vp, s. 44/I).

— Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityselämän piiriin kuuluu perusoikeusuudistuksen mukaan muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan sekä vapaus päättää sukupuolisesta käyttäytymisestään; myös perhe-elämä kuuluu tämän suojan piiriin.

— Perustuslain 22 § sisältää yleisen julkiseen valtaan kohdistuvan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteen. Tämä säännös korostaa perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 75/I) pyrkimystä perusoikeuksien aineelliseen turvaamiseen.

Lakiehdotusta koskevissa kannanotoissaan perustuslakivaliokunta ei ole pitäytynyt tiukkaan perustuslain tulkintaan, vaan on ottanut huomioon, että kysymyksessä on kokonaan uudenlaisen lainsäädännön aikaansaaminen alalla, joka on kansainvälisestikin katsottuna muutosvaiheessa. Tavoitteena on yhdenmukaistaa parisuhteessa elävien asemaa. Ehdotettuja eroja ei voi pitää perustuslainvastaisina, vaan ne valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle.

Perustuslakivaliokunta toteaa vielä, että avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kyse sellaisista erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuksista, joissa avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan

lainsäädännössä on perusteltua. Lakien tulkinta toisaalta saattaa ajan kuluessa muuttua ja perustuslain tulkinta aktiivisesti muuttaa arvokäsityksiä.

Esitystä tukevat ja sitä vastaan esitetyt kannanotot

Suhtautuminen esitykseen on ollut ristiriitaista. Valiokunnassa kuultujen asiantuntijoiden näkemykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään seuraavasti:

— Enemmistö suhtautuu esitykseen myönteisesti ja pitää sitä tarpeen vaatimana.

— Osa niistä asiantuntijoista, jotka lähestyvät kysymystä kristillisestä perinteestä käsin, katsoo, ettei lakiesitystä pidä hyväksyä.

— Eräät asiantuntijat eivät ole ottaneet selkeästi kantaa esityksen hyväksyttävyyteen, vaan ovat rajoittuneet valaisemaan kysymystä Raamatun suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen ja kysymystä siitä, miten Raamatun viestejä olisi nykyaikana tulkittava.

Esitykseen kielteisesti suhtautuvat ovat painottaneet näkemystä siitä, että yhteiskunnan tulee kaikin tavoin tukea avioliittojen ja perheiden asemaa. Sen vuoksi avioliiton rinnalle ei tule perustaa instituutioita, jotka rinnastuvat avioliittoon. Esityksen tiukimmat vastustajat ovat esittäneet, ettei samaa sukupuolta olevien parisuhdetäytä perheen määritelmää, minkä vuoksi tällaista suhdetta ei voida tunnustaa perheeksi.

Näiden huomautusten johdosta valiokunta toteaa seuraavaa.

Kristillisen perinteen tulkinnasta ei näytä valitsevan yksimielisyyttä, sillä osa asiantuntijoista katsoo kristinuskoon sisältyvien arvojen puoltavan esitetyn lain säätämistä. Myöskään siitä, miten Raamatun viestejä olisi nykyaikana tulkittava, ei vallitse tutkijoiden kesken yksimielisyyttä.

Suomen lainsäädäntö ei tunne yhtenäistä perheen määritelmää, vaan merkityksellinen perhe tai läheissuhde on asiayhteydestä riippuen määritelty eri laeissa eri tavoin. Riippumatta siitä, miten perhe määritellään, yhteiskunnassa on samaa sukupuolta olevien parisuhteita, jotka toteuttavat tyypillisiä perheen funktioita, toisin sa-

noen tuottavat parikumppaneille turvaa, hellyyttä ja emotionaalista tyydytystä. Niihin liittyy myös laajempi tai suppeampi taloudellinen ja taloudellisten etujen yhteisyys samalla tavoin kuin vastakkaista sukupuolta olevien parisuhteisiin. On asianmukaista, että lainsäädäntö ottaa huomioon tämän tosiasian ja tarjoaa parikumppaneille mahdollisuuden tulla sellaisen lainsäädännön soveltamispiiriin, joka suojaa suhteen osapuolia elämän varrella esiin tulevista tilanteista.

Esitys noudattaa hyvin perhelainsäädäntöme suurta uudistuslinjaa, jossa yksilöille annetaan oikeus päättää omista henkilökohtaisista asioistaan ja omasta parisuhteestaan, kun ne eivät loukkaa toisten ihmisten oikeuksia. Lain hyväksymisellä homoseksuaaleille annetaan mahdollisuus elää ja toteuttaa seksuaalisuuttaan mahdollisimman hyvässä ja turvallisessa parisuhteessa. Ehdotetun lain avulla yhteiskunta voi myös toteuttaa tehtävänsä huolehtia kaikista jäsenistään, myös vähemmistöistä. On myös muistettava, että laki koskee pientä ihmisryhmää, joka ei vaikuta toisin ajattelevien elämään, vaan päinvastoin tarvitsee toisten tukea oikeuksiensa toteuttamisessa.

Uusi avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio

Hallituksen esityksen lähtökohtana on, että virallistettu parisuhde on avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio. Tämä lähtökohta on useassa puheenvuorossa kiistetty, kuten edellä on kerrottu.

Valiokunta katsoo, ettei avioliiton asemaa heikennä eikä sen luonnetta muuta se, että samaa sukupuolta olevien pareille annetaan mahdollisuus päästä perhelainsäädännön piiriin. Ehdotetun lain voimaan tultuakin avioliitto on naisen ja miehen välinen sitoumus. Avioliiton solmiminen säilyy myös yksinomaisena tapana, jolla nainen ja mies voivat ilmaista tahtonsa tulla perhelainsäädännön soveltamispiiriin. Ehdotuksella ei siten luoda avioliiton kanssa kilpailevia instituutioita. Valiokunnan näkemyksen mukaan ehdotettu laki päinvastoin tukee avioliitoinstituutiota siten, että avioliiton solmimiseen kuuluva sitoutumisen ja vastuun ottamisen aja-

tus ulotetaan muihinkin kuin miehen ja naisen välisiin parisuhteisiin.

Valittu lainkirjoitustapa

Lakiehdotus on kirjoitettu käyttämällä viittaus-tekniikkaa, jossa virallistamisen oikeusvaikutukset osoitetaan pääosin viittaamalla avioliitto- ja aviopuolisoita koskevaan lainsäädäntöön.

Valittua lainkirjoitustapaa on valiokuntakäsittelyssä arvioitu. On huomautettu siitä, että on jäänyt selvittämättä mahdollisuudet korjata vähemmistöä koskevat epäkohdat erillisjärjestelyin. Kuitenkin eduskunnan hyväksymän toivomuksen pohjana olleen lakivaliokunnan mietinnön perusteluiden mukaan lainvalmistelun lähtökohtana piti näiden arvostelijoiden mukaan olla se, ettei parisuhdetta rinnasteta avioliittoon. Lakiehdotukseen sisältyvät, avioliittolakiin kohdistuvat toistuvat viittaukset toimivat heidän mielestään juuri päinvastoin, ne lisäävät yhtäläisyyksiä avioliittoon.

Valiokunta toteaa, että kysymystä, voidaanko esiintyviä ongelmia korjata erillisjärjestelyin — puuttamalla yksittäisin säännösmuutoksin pahimpiin epäkohtiin — selvitettiin oikeusministeriön asettamassa työryhmässä. Työryhmän vuonna 1999 julkaistussa mietinnössä "Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet" tällaista vaihtoehtoa ei pidetty toteuttamiskelpoisena.

Mietinnössä on todettu muun muassa, että parisuhteiden erilainen kohtelu säilyisi vielä suuremmissa määrin kuin sen ehdottamassa laissa, jos omaksuttaisiin ratkaisu, jossa tyydyttäisiin muuttamaan lainsäädäntöä vain sellaisten yksittäisten säännösten osalta, joissa homoseksuaalisten pariin erilainen kohtelu on käytännössä aiheuttanut suurimmat ongelmat. Tämä vaihtoehto merkitsisi sitä, että lainsäädännön tavoitetaso jätettäisiin samaa sukupuolta olevien parisuhteita koskevissa kysymyksissä olennaisesti matalammaksi kuin perheitä koskevassa lainsäädännössä muutoin. Suurimpien epäkohtien poimiminen muiden joukosta olisi lisäksi vaikeaa, jollei mielivaltaista, sillä kunkin parin omista olosuhteista ja elämäntilanteesta luonnollisesti riippuu, mille alueelle tärkeät kysymykset paikantuvat.

Hallituksen esityksessä on tavoitteena pidetty lainsäädäntöä, joka tarjoaa laajamittaisesti ratkaisuja samaa sukupuolta olevien parisuhteissa esiin tuleviin oikeudellisiin kysymyksiin. Viittausmekaniikka, jossa tukeudutaan siihen, mitä aviopuolisoista ja avioliitosta säädetään, on tällöin lakiteknisesti paras, selkein ja käytännöllisin ratkaisu, sillä näin välttyään satojen yksittäisten säännösten muuttamiselta. Samaa ratkaisua on käytetty myös kaikkien muiden Pohjoismaiden lainsäädännössä.

Viittausmekaniikka korostaa myös avioliiton ja virallistetun parisuhteen institutionaalista eroavuutta verrattuna sääntelymalliin, jossa jokaisessa yksittäisessä säännöksessä mainittaisiin avioliiton tai aviopuolison ohella myös virallistettu parisuhde tai parisuhteen osapuoli. Valiokunnalle on toimitettu esimerkkejä siitä, millaiseksi lainsäädäntö muodostuisi, jos virallistamisen oikeusvaikutukset viittausmekaniikan asemesta pyrittäisiin ilmaisemaan muuttamalla niitä säännöksiä, joiden tahdotaan soveltuvan virallistettuihin parisuhteisiin. Valiokunnan saama selvitys osoittaa, että ehdotuksessa on käytetty järkevää ja asiallista tapaa lain kirjoittamiseksi. Valittu kirjoitustapa on hyvä siinäkin suhteessa, että se ei edellytä jatkuvia lainmuutoksia muun lainsäädännön muuttamisen takia, vaan pysyy ajan tasalla näistä muutoksista huolimatta.

Virallistettu vai rekisteröity parisuhde?

Esityksessä uuden instituution nimeksi ehdotetaan "virallistettu parisuhde". Perusteluissa käytetään vaihdellen sanoja virallistettu ja rekisteröity sekä näiden johdannaisia. Sitä, miten valitun nimeen on päädytty, ei perustella.

Valiokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei suomenkielistä virallistettu-käsitettä ole onnistuttu kääntämään ruotsin kielelle, vaan on jouduttu käyttämään rekisteröity-sanan käännöstä. Hallituksen esityksen ruotsinkielisessä versiossa instituution nimenä käytetään nimitäin termiä "registrerat partnerskap". Myös muissa maissa, joissa on vastaava (avioliittolaisista eroava) laki, lain nimikkeessä esiintyy yleensä sana "rekisteröity".

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta katsoo, ettei nykyisenä kansainvälistymisen aikana ole perusteltua käyttää suomen kielessä institution nimessä sanaa, jolle ei ole vastinetta yleisimmillä eurooppalaisilla kielillä. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että nimi muutetaan nimeksi "*rekisteröity parisuhde*".

Adoptiosäännöstö

Lakiehdotuksen mukaan parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi.

Useat asiantuntijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, ettei säännösten hyväksyttävyyttä voi kunnolla arvioida, kun niiden perustelut ovat varsin niukat. Niukat perustelut ovat johtaneet myös siihen, että lakiehdotuksen ottolapsisäännöksiä on tulkittu virheellisesti.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan esityksen valmisteluvaiheessa adoptiosäännöksen keskeisin perustelu oli seuraava: Jos parisuhteen osapuolet voisivat yhdessä ottaa ottolapsen tai suorittaa perheen sisäisen adoption, lapsi saisi kaksi äitiä tai kaksi isää. Tämä merkitsisi perusluonteista muutosta vanhemmuuden sääntelyssä. Vanhemmuutta koskevan lainsäädännön nykyisiin periaatteisiin kuuluu, että vanhemmat ovat keskenään vastakkaista sukupuolta ja että lapsella on vain yksi äiti ja yksi isä. Isyyden ja äitiyden käsitteiden sisältöä ei ole perusteltua muuttaa ilman perusteellista kansalaiskeskustelua. Tällaista keskustelua ei ainakaan toistaiseksi ole käyty. Ei ole hyvän lainsäädäntötavan mukaista omaksua perhelainsäädännössä ratkaisuja, jotka eivät ole laajalti hyväksytyjä.

Väärinkäsitysten välttämiseksi valiokunta toteaa, ettei adoptiosäännös sulje parisuhteensa virallistanutta kokonaan adoptiomahdollisuuden ulkopuolelle. Parisuhteen osapuolen mahdollisuus adoptoida lapsi yksinään säilyy. Ainoastaan mahdollisuus adoptoida lapsi aviopuolisoiden tavoin yhdessä on suljettu pois. Parikumppani voi siis adoptoida vieraan lapsen kotimaasta tai ulkomailta taikka oman lapsensa ikään kuin hän olisi yksinäinen henkilö, mikäli adoption yleiset edellytykset täyttyvät.

Adoptiosäännöstä on arvosteltu myös siksi, ettei se salli ns. sisäistä adoptiota: parisuhteen toinen osapuoli ei voi adoptoida suhteen toisen osapuolen biologista lasta sellaisin oikeusvaikutuksin, että osapuolet yhdessä olisivat lapsen holhoojia. Kuitenkin parisuhteissa, kahden samaa sukupuolta olevan aikuisen kanssa, asuu tosiasiallisesti lapsia, joista monilla on juridisesti vain yksi biologinen vanhempi. Näiden lasten asemaa ei nyt voida oikeudellisesti turvata. Nykyisen oikeuskäytännön mukaan osapuolet voidaan kyllä määrätä tällaisen lapsen yhteishuoltajiksi, mutta se ei aina riitä. Mm. jos alaikäisen lapsen ainoa biologinen vanhempi kuolee, yhteishuoltajuus lakkaa ja lapsi jää orvoksi. Tällöin lapsen elämäntilanne on pitkään epävakaa: siihen sisältyvät hautajaiset, perunkirjoitus, holhoojan määrääminen, adoptioprosessi ja mahdolliset huoltajuusriidat kuolleen vanhemman suvun ja kumppanin välillä.

Valiokunta pitää hallituksen esityksen linjratkaisua kuitenkin oikeana ja hyväksyttävänä. Sisäinen adoptio koskettaa perhelainsäädännön perusteita ja on suuri kulttuurinen muutos. Sellaista ei ole syytä tehdä äänestyspäätöksin eduskuntakäsittelyssä, vaan sen perustana pitäisi olla hyvin laadittu ja valmisteltu hallituksen esitys.

Avioliitonomainen suhde

Asiantuntijakuulemisessa valiokunnan huomiota on kiinnitetty sosiaali- ja verolainsäädännössä käytettyyn ja säänneltyyn perhemuotoon avioliitonomainen suhde. Eräät asiantuntijat ovat pitäneet epäselvänä, syntykö lakiehdotuksen hyväksymisellä uusi parisuhdetyyppi, samaa sukupuolta olevien avioliitonomainen suhde eli avoliitto. Asiantilan selkeyttämiseksi he ovat esittäneet, että lakiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan rekisteröimättömässä parisuhteessa eläviin ei sovelleta avioliitonomaista suhdetta koskevia säännöksiä.

Ehdotettu laki koskee parisuhteen virallistamista (rekisteröimistä) ja virallistamisen (rekisteröimisen) oikeusvaikutuksia. Se ei millään tavoin vaikuta niiden parikumppaneiden asemaan, jotka elävät yhdessä suhdettaan rekisteröimättä. Edellytyksenä sille, että suhde voidaan luonneh-

tia avioliitonomaiseksi, on vakiintuneesti pidetty sitä, että kysymys on naisen ja miehen välisestä suhteesta. Tämä on perustunut siihen, että avioliitto on mahdollinen vain naisen ja miehen välillä. Asiantila säilyy samana senkin jälkeen, kun ehdotettu laki on hyväksytty. Kuten hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, virallistettu (rekisteröity) parisuhde on avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio. Sen vuoksi esityksestä ei seuraa edes heijastusvaikutuksena, että rekisteröimätön samaa sukupuolta olevien parisuhde olisi vastedes katsottava avioliitonomaiseksi suhteeksi.

Asiaa koskeva säännös ei siten ole tarpeellinen. Sellainen olisi asiallisestikin hämmentävä laissa, joka koskee virallistettua (rekisteröityä) parisuhdetta, eikä edes pyri sääntelemään niiden asemaa, jotka eivät rekisteröi suhdettaan.

Niitä säännöksiä, joita sosiaali- ja verotuslainsäädännössä on avioliitonomaisista suhteista, ei siten tämän lain perusteella voida soveltaa samaa sukupuolta oleviin, yhdessä asuviin henkilöihin.

Jos myöhemmin ilmenee paineita soveltamiskäytännön muutoksiin, se ei saa tapahtua hallintoviranomaisten yksittäisillä tulkintapäätöksillä, vaan edellyttää huolellista selvitystä siitä, missä ja mitä toimenpiteitä tarvitaan uuteen yhtenäiseen käytäntöön pääsemiseksi, sekä tällaisten toimenpiteiden toteuttamista. Valiokunnan mielestä tässä esitetyt linjaukset on syytä saattaa laajasti asianomaisten hallinnonalojen tietoon. Siksi valiokunta ehdottaa tätä koskevan lausuman hyväksymistä (*Valiokunnan lausumaehdotus*).

Yksityiskohtaiset perustelut

Parisuhteen nimi. Edellä yleisperusteluissa valiokunta ehdottaa, että parisuhteen nimi virallistettu parisuhde muutetaan nimeksi rekisteröity parisuhde. Tämän vuoksi lain nimike ja kaikki ne pykälät, joihin sisältyy virallistamiseen liittyvä sana, on muutettava. Näitä lakiteknisiiä muutoksia ei erikseen jäljempänä perustella eikä mainita.

2 §. Pykälän 1 momentissa määritellään parisuhteen virallistamisen (rekisteröimisen) esteet. Mm. voimassa oleva avioliitto muodostaa esteen parisuhteen virallistamiselle (rekisteröimiselle).

Asiantuntijakuulemisessa on huomautettu siitä, että estevaikutuksen täytyy toimia myös toisinpäin, ts. voimassaolevan rekisteröidyn parisuhteen tulee olla este avioliiton solmimiselle. Ehdotus tällaiseksi säännökseksi kuitenkin puuttuu. Estevaikutuksen voi katsoa seuraavan lakiehdotuksen 8 §:stä, jonka mukaan parisuhteen virallistamisella (rekisteröimisellä) on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella. Lainsäädännöllinen selkeys edellyttäisi kuitenkin sitä, että estevaikutus lausutaan selkeästi julki lakitekstissä.

Valiokunta toteaa, että valiokunnassa on erikseen käsiteltävänä hallituksen esitys eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta (HE 44/2001 vp). Esitykseen sisältyy ehdotus laiksi avioliittolain muuttamisesta. Siihen sisältyvät mm. ne pykälämuutokset, joihin parisuhdelaki on heijastettava. Tällainen on mm. kaivattu estesäännös: Avioliittoon ei saa mennä se, jonka virallistettu (rekisteröity) parisuhde on voimassa. Valiokunta tulee käsittelemään esityksen heti, kun parisuhdelaki on käsitelty eduskunnassa.

4 ja 5 §. Pykälissä on säännökset siitä, miten parisuhde virallistetaan (rekisteröidään). Parisuhteen rekisteröi siviilivihkimisen toimittamiseen oikeutettu viranomainen. Näitä ovat laamanni, käräjätuomari ja henkikirjoittaja. Ennen rekisteröintiä viranomaisen on varmistauduttava siitä, ettei rekisteröinnille ole esteitä.

Parisuhde virallistetaan (rekisteröidään) siten, että parisuhteen osapuolet ao. viranomaisen läsnä ollessa yhdessä allekirjoittavat rekisteröimisasiakirjan, jonka viranomainen vahvistaa allekirjoituksellaan. Rekisteröintiin ei siten liity vihkimiselle luonteenomaista määrämuotoista suullista menettelyä.

Valiokunta pitää ehdotettuja menettelysäännöksiä asianmukaisina. Menettely on siten ko-

rostetusti kirjallista asiakirjaprosessia. Tämä ei luonnollisestikaan estä rekisteriviranomaista keskustelemasta parisuhteen osapuolten kanssa ja selvittämästä heille rekisteröinnin oikeusvaihtokutuksia.

6 §. Pykälän 1 momentissa säädetään, milloin parisuhteen virallistaminen (rekisteröinti) on mitätön. Pykälän 2 momentissa tasavallan presidentille annetaan oikeus kohtuullisuusharkinan perusteella sivuuttaa virallistamisen mitätömyys ja pitää rekisteröintiä pätevänä.

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan, että 6 §:n 2 momentissa ehdotetun erivapausluonteisen tehtävän säätäminen tasavallan presidentille ei ole asiallisesti ottaen linjassa sen kanssa, miksi tasavallan presidentin valtiosääntöinen asema on muodostunut uudessa perustuslaissa. Siksi tässä yhteydessä on asianmukaista muuttaa paitsi lakiehdotusta, myös voimassa olevaa avioliittolakia.

Asiaa lakivaliokunnassa selvitettyä on todettu, että

- tehtävien siirto tasavallan presidentiltä muulle viranomaiselle koskee valtioneuvoston välisiä suhteita, siis asioita, jotka on perinteisesti valmisteltu erityisellä huolella,
- muutettavia lakeja ja pykäläitä on useampia,
- ei ole itsestään selvää, mille viranomaiselle tehtävä siirretään ja miten muutoksenhakuoikeuteen tällaisessa asiassa suhtaudutaan, ja
- käytännön syyt eivät vaadi lainmuutosten kiirehtimistä, koska tällaisia asioita esiintyy ani harvoin.

Lakivaliokunta katsoo, ettei perustuslakivaliokunnan esittämiä muutoksia voida toteuttaa tässä yhteydessä, vaan ne on erikseen valmisteltava ja tuotava eduskunnan hyväksyttäväksi.

8 §. Pykälä sisältää pääsäännöt parisuhteen virallistamisen (rekisteröinnin) oikeusvaikutuksista.

Valiokunta on edellä yleisperusteluissa käsitellyt pykälän herättämää keskustelua siitä, voidaanko niihin samaa sukupuolta oleviin henki-

löihin, jotka eivät rekisteröi suhdettaan, soveltaa säännöksiä avioliitonomaisesta suhteesta. Valiokunnan kielteinen kanta ilmenee yleisperusteluista.

9 §. Pykälässä säädetään niistä poikkeuksista, joissa parisuhteen oikeusvaikutukset poikkeavat avioliiton oikeusvaikutuksista.

Keskustelua on herättänyt pykälän 2 momentti, jonka mukaan parisuhteeseen ei sovelleta lapsiksiottamisesta annetun lain niitä säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottoplapsi, eikä myöskään nimilain säännöksiä sukunimestä. Adoptiosäännöstä valiokunta on käsitellyt edellä yleisperusteluissa ja tyytyy tässä vain viittaamaan siihen.

Parisuhteeseen ei sovelleta nimilain säännöksiä puolison sukunimestä. Säännös merkitsee sitä, että parisuhteensa virallistajat (rekisteröijät) eivät voi ottaa yhteistä sukunimeä ilmoittamalla siitä rekisteriviranomaiselle. Tämä johtaa siihen, että myöskään yhdistelmänimien käyttöön ottamista taikka siitä luopumista tai avioliiton perusteella saadun sukunimen muuttamista koskevia säännöksiä ei sovelleta.

Sukunimien määräytymisperiaatteet ovat kautta aikojen vaihdelleet. Vahva pääperiaate nykyisessä nimilaissa on sukunimen pysyvyys. Sen vuoksi valiokunta pitää hyväksyttävänä sitä, että oikeus yhteiseen nimeen suoraan lain nojalla kuuluu vain avioliittoon.

10 §. Pykälässä on kansainvälis-yksityisoikeudellinen säännös siitä, milloin parisuhde voidaan virallistaa (rekisteröidä) Suomessa. Pykälän 2 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin valtioneuvoston kansalaisuus voidaan rinnastaa Suomen kansalaisuuteen.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan pykälän 2 momenttiin sisältyvä asetuksenantovaltuus ei ehdotetussa muodossaan ole sopusoinnussa perustuslain 80 §:n 1 momentin kanssa. Lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä vain, jos valiokunnan valtiosääntöoikeudellinen huomautus otetaan asianmukaisesti huomioon.

Lakivaliokunta ehdottaa, että 2 momentti muutetaan perustuslakivaliokunnan lausunnossa esitetyn mukaiseksi.

15 §. Pykälän mukaan virallistettuun (rekisteröityyn) parisuhteeseen ei sovelleta ns. pohjoismaista avioliittokonventiota. Avioliittokonventiota on sen solmimisen jälkeen muutettu. Jotta olisi selvää, ettei myöskään konvention muutoksia sovelleta, valiokunta ehdottaa lakiteknisen korjauksen tekemistä pykälään.

17 §. Pykälässä on tavanomainen avonainen voimaantulosäännös.

Uusi lainsäädäntö edellyttää mm. rekisteriviranomaisten tietojärjestelmiin laajahkoja muu-

toksia. Sen vuoksi uuden lain voimaantulon vaatimisiin valmistautumistoimenpiteisiin on varattava riittävän pitkä aika. Valiokunta pitää kuutta kuukautta kohtuullisena aikana.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotus) ja

että hyväksytään yksi lausuma (Valiokunnan lausumaehdotus).

Valiokunnan muutosehdotus

Laki

rekisteröidystä parisuhteesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Parisuhteen rekisteröinti

1 §

Kahden samaa sukupuolta olevan 18 vuotta täyttäneen henkilön parisuhde voidaan rekisteröidä siten kuin tässä laissa säädetään.

2 §

Parisuhdetta ei saa rekisteröidä, jos:

1) suhteen osapuoli on jo rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa; tai

2) suhteen osapuolet ovat toisiinsa nähden sellaisessa sukulaisuussuhteessa, joka avioliittolain (234/1929) 7—9 §:n mukaan on avioliiton este.

Oikeusministeriö voi myöntää luvan parisuhteen rekisteröintiin sukulaisuuteen perustuvasta rekisteröinnin esteestä huolimatta soveltaen vas-

taavasti, mitä luvan myöntämisestä säädetään avioliittolain 8 ja 9 §:ssä.

3 §

Maistraatti tutkii, ettei parisuhteen rekisteröinnille ole laissa säädettyä estettä. Rekisteröinnin esteiden tutkinnasta on muutoin voimassa, mitä avioliittolain 11—13 §:ssä säädetään avioliiton esteiden tutkinnasta.

4 §

Parisuhteen rekisteröi siviilivihkimisen toimittamiseen oikeutettu viranomainen.

Parisuhdetta ei saa rekisteröidä, jos 1 momentissa tarkoitettu viranomainen tietää seikan, joka estää rekisteröinnin, tai jos hän toteaa, ettei osapuoli häiriintyneen mielentilansa vuoksi ilmeisesti kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun viranomaisen on ennen parisuhteen rekisteröintiä varmistauduttava siitä, että rekisteröinnin esteet on tutkittu siten kuin 3 §:ssä säädetään. Jos esteiden tutkintaa koskevan todistuksen antamisesta on kulunut enemmän kuin neljä kuukautta, sen perusteella ei saa toimittaa rekisteröintiä.

5 §

Parisuhde rekisteröidään siten, että parisuhteen osapuolet 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun viranomaisen läsnä ollessa yhdessä allekirjoittavat rekisteröintiä tarkoittavan asiakirjan ja viranomaisen samalla vahvistaa sen allekirjoituksellaan.

6 §

Parisuhteen rekisteröinti on mitätön, jos se ei ole tapahtunut siten kuin 5 §:ssä säädetään tai jos parisuhdetta ei ole rekisteröinyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu viranomaisena.

Tasavallan presidentti voi erittäin painavista syistä päättää, että rekisteröintiä, joka 1 momentin mukaan on mitätön, on kuitenkin pidettävä pätevänä. Tätä koskevan hakemuksen voi tehdä kumpikin parisuhteen osapuolista ja, jos jompikumpi on kuollut, hänen perillisensä.

2 luku

Rekisteröidyn parisuhteen purkaminen

7 §

Rekisteröity parisuhde purkautuu, kun parisuhteen toinen osapuoli kuolee tai julistetaan kuolleeksi taikka parisuhde puretaan tuomioistuimen päätöksellä.

Rekisteröidyn parisuhteen purkamisesta on voimassa, mitä avioliittolaissa säädetään aviosterosta.

3 luku

Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset

8 §

Parisuhteen rekisteröinnillä on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella, jollei toisin säädetä.

Rekisteröidyn parisuhteen purkautumisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton purkautumisella, jollei toisin säädetä.

Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen, jollei toisin säädetä.

Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee aviopuolisoa, sovelletaan myös tässä laissa tarkoitetun parisuhteen osapuoleen, jollei toisin säädetä. Osapuoliin, jotka aikovat rekisteröidä parisuhteensa, sovelletaan, mitä kihlakumppaneista säädetään, jollei toisin säädetä.

9 §

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi, eikä nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä.

4 luku

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä

10 §

Parisuhde voidaan rekisteröidä Suomessa ainoastaan, jos:

1) ainakin toinen parisuhteen osapuolista on Suomen kansalainen ja hänellä on asuinpaikka Suomessa; tai

2) kummallakin osapuolella on rekisteröintiä välittömästi edeltäneen kahden vuoden ajan ollut asuinpaikka Suomessa.

(*Poist.*) Suomen kansalaisuuteen rinnastetaan 1 momenttia sovellettaessa kansalaisuus sellaisessa vieraassa valtiossa, jonka lainsäädäntö antaa mahdollisuuden parisuhteen rekisteröintiin pääasiallisesti samanlaisin oikeusvaikutuksin kuin tässä laissa säädetään. *Tällaisista valtioista ilmoitetaan valtioneuvoston asetuksella.*

11 §

Oikeus parisuhteen rekisteröintiin Suomen viranomaisen edessä määräytyy Suomen lain mukaan.

12 §

Kahden samaa sukupuolta olevan rekisteröity parisuhde, joka on rekisteröity vieraassa valtiossa, on pätevä Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa rekisteröinti toimitettiin.

13 §

Rekisteröidyn parisuhteen purkamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos:

- 1) parisuhteen rekisteröinti on toimitettu Suomessa; tai
- 2) parisuhteen osapuolella on sellainen liittyvä Suomeen, että Suomen tuomioistuin olisi toimivaltainen avioeroasiassa siten kuin eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain (379/1929) 8 §:ssä säädetään.

14 §

Vieraassa valtiossa annetun rekisteröidyn parisuhteen purkamista koskevan päätöksen pätevyteen sovelletaan, mitä eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 11 ja 12 §:ssä säädetään vieraassa valtiossa annetun avioliiton purkamista koskevan päätöksen pätevydestä Suomessa.

15 §

Siitä poiketen, mitä 8 §:ssä säädetään parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutuksista, rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävää Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Tukholmassa (*poist.*) tehtyä sopimusta (SopS 20/1931) eikä sopimuksen hyväksymisestä sekä sanotun sopimuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (413/1931).

5 luku

Erinäisiä säännöksiä16 ja 17 §
(Kuten HE)**Valiokunnan lausumaehdotus**

Eduskunta edellyttää, että hallitus saattaa asianomaisten hallinnonalojen tietoon ja noudatettaviksi seuraavat kannanotot:

— *Rekisteröityä parisuhdetta koskeva laki ei koske sellaisten samaa sukupuolta olevien, yhdessä asuvien asemaa, jotka eivät rekisteröi suhdettaan.*

— *Niitä säännöksiä, joita lainsäädännössä, erityisesti sosiaali- ja verotus-*

lainsäädännössä, on avioliitonomaisista suhteista, ei voida rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain perusteella soveltaa samaa sukupuolta oleviin, yhdessä asuviin henkilöihin.

— *Jos myöhemmin ilmenee perusteltuja syitä muuttaa suhtautumista asiaan, se ei saa tapahtua hallintoviranomaisten yksittäisillä tulkintapäätöksillä, vaan edellyttää huolellista selvitystä siitä, missä ja mitä toimenpiteitä tarvitaan tilanteen muuttamiseksi ja uuteen yhtenäiseen käytäntöön pääsemiseksi,*

LaVM 15/2001 vp — HE 200/2000 vp

sekä tällaisten toimenpiteiden toteuttamista.

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Henrik Lax /r	Veijo Puhjo /vas
vpj.	Matti Vähänäkki /sd	Susanna Rahkonen /sd
jäs.	Sulo Aittoniemi /alk	Tero Rönni /sd
	Jyri Häkämies /kok	Mauri Salo /kesk
	Erkki Kanerva /sd	Timo Seppälä /kok (osittain)
	Toimi Kankaanniemi /kd	Marja Tiura /kok
	Annika Lapintie /vas	Lasse Virén /kok
	Kari Myllyniemi /kesk	vjäs. Tanja Karpela /kesk
	Kirsi Ojansuu /vihr	Seppo Lahtela /kesk (osittain).

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Vuorisalo.

VASTALAUSE 1

*Perustelut***Lain nimike**

Lain nimikkeen tulisi olla hallituksen esityksen mukaisesti Laki virallistetusta parisuhteesta.

Nykysuomen sanakirjan mukaan verbillä virallistaa tarkoittaa samaa kuin tehdä viralliseksi. Virallinen puolestaan tarkoittaa julkisen viranomaisen viran puolesta ja säädösten mukaan suorittamaa tointa. Rekisteröiminen sen sijaan merkitsee luettelointia, muistiin merkitsemistä ja tallentamista.

Hallituksen esityksessä oleva termi "virallistettu" parisuhde vastaa siten juuri sanan merkitystä. Uuden instituution merkitys on siten enemmän kuin pelkkä henkilöiden rekisteröiminen.

Adoptio (9 §)

Lain lähtökohtana tulisi olla lapsen oikeus vanhempiinsa. Osa suomalaisista lapsista elää tilanteessa, jossa heillä on vain yksi juridinen vanhempi mutta kaksi sosiaalista ja psykologista vanhempaa, jotka huolehtivat lapsen hyvinvoinnista. Jos lapsen huoltajat ovat avioliitossa keskenään, toinen puoliso voi ottaa ottolapsekseen puolisonsa lapsen. Jos lapsen huoltajat taas ovat virallistetussa parisuhteessa keskenään, laki ei mahdollista perheen sisäistä adoptiota.

Lapsia elää nykyisinkin perheissä, joissa on kaksi samaa sukupuolta olevaa aikuista. Lainsäädännöllä ei voida estää lasten syntymistä. Tällöin juridinen lapseksiottaminen olisi useimmissa tapauksissa lapsen edun mukaista.

Konkreettisimmin ongelmat tulevat vastaan virallistetun parisuhteen päättyessä eroon tai kuolemaan. Jos lapsen juridinen vanhempi kuolee tai menettää mahdollisuutensa toimia vanhempaan, lapsen suhde toiseen sosiaaliseen vanhempaan tulee entistä tärkeämmäksi. Nykyisen

lainsäädännön näkökulmasta lapsi tällaisessa tilanteessa on kuitenkin vailla vanhempia.

Jos taas lapsen huoltajien virallistettu parisuhde päättyy eroon, lapsella ei ole oikeutta säilyttää suhdetta toiseen sosiaaliseen vanhempansa eikä päättää, kumman huoltajansa luona hän asuu. Lapsella ei ole myöskään oikeutta elätukseen.

Jos lapsen sosiaalinen, ei-juridinen vanhempi kuolee, lapsella ei ole rintaperillisen oikeutta perintöön, vaikka hän sosiaalisen vanhempansa eläessä olisi ollut samassa sosiaalisessa ja psykologisessa asemassa kuin juridiset rintaperilliset.

Lapsen asemaa koskevat lähes kaikki samat lait, joiden takia eduskunta totesi tarpeelliseksi selvittää samaa sukupuolta olevien oikeudellinen asema. Suomessa lapsella voi olla kaksi samaa sukupuolta olevaa huoltajaa, mutta ei kahta samaa sukupuolta olevaa vanhempaa. Huoltajuus tuo huoltajalle oikeuden hoitaa lapsen asioita, mutta se ei tuo lapselle oikeuksia suhteessa huoltajaansa. Huoltajuus päättyy lapsen tullessa täysi-ikäiseksi, juridinen vanhemmuus ei.

Suomalainen adoptiokäytäntö

Suomessa adoptiosta päättävät aina sosiaaliviranomaiset. Adoption vahvistaa lisäksi tuomioistuin. Lapsen biologisen vanhemman oikeudet otetaan myös aina adoptiossa huomioon ja biologisen vanhemman suostumus adoptioon tarvitaan.

Adoptiossa on aina etusijalla lapsen etu. Adoptiolainsäädännössä edellytetään, että adoption perusteena on lapsen ja lapseksiottajan välinen kanssakäyminen, heidän välillään vallitseva suhde ja sen laatu. Esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsella on vain yksi biologinen vanhempi, olisi lapsen edun kannalta erityisen tärkeätä sallia perheen sisäinen adoptio myös virallistetussa parisuhteessa. Jos lapsella ja aikuisella on sekä tunneside että tosiasiallinen huoltosuhte, he asuvat samassa taloudessa ja huoltajat ovat kes-

kenään virallistetussa parisuhteessa, ei ole aiheellista estää perheen sisäisen adoption mahdollisuutta. Hyvä ratkaisu olisi sen sijaan sallia sen tutkiminen, olisiko mahdollinen adoptio lapsen edun mukaista.

Lapsen oikeuksien sopimus vaatii lapsen edun ensisijaisuutta

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan: "Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu." Oikeusministeriön työryhmän esityksessä todetaan tämän lapsen edun ensisijaisuutta koskevan periaatteen soveltamisesta seuraavasti: "Lasta koskevia säännöksiä tulee siten arvioida ensisijaisesti lapsen näkökulmasta. Sääntely voidaan lapsen kannalta katsoa epäasianmukaiseksi, jos lapsen vanhemman eläminen parisuhteessa samaa sukupuolta olevan kanssa estää yksittäistapauksessa sellaisen ratkaisun, joka olisi lapsen kannalta paras."

Adoptio on aina tapauskohtainen ja sosiaaliviranomaiset harkitsevat sitä aina perusteellisesti. Pelko siitä, että lapsi tulisi etunsa vastaisesti sijoitetuksi kahden äidin tai kahden isän perheeseen, on turha. Kaikkia lapsen omaisia kuullaan päätöstä tehtäessä ja, jos lapsi on täyttänyt 12

vuotta, hänen on ensin itse hyväksyttävä adoptio. Tätä nuoremman lapsen tahtoon voidaan kiinnittää huomiota ja käytännössä kiinnitetäänkin.

Yhteinen sukunimi

Kielto ottaa yhteistä sukunimeä virallistamisen yhteydessä pakottaa yhteistä sukunimeä haluavat perheet anomaan tätä erillismenettelyssä ilman varmuutta lopputuloksesta. Kiellolle ei myöskään ole sisällöllisiä perusteita. Lisäksi nimenmuutoshakemuksen käsittely on maksullista, mutta parisuhdetta rekisteröitäessä nimen muuttaminen olisi ilmaista.

Erityisesti perheessä, jossa on lapsia, perheen pitäisi voida itse päättää, onko heillä tarvetta yhteiseen sukunimeen vai ei. Sukunimilaki lähtee siitä, että on lapsen edun mukaista, että sisarusilla on sama sukunimi. Tämän pitäisi olla mahdollista toteutua myös silloin, kun perheessä on kaksi äitiä tai kaksi isää.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että lakiehdotus hyväksytään muutettuna seuraavasti:

Laki

virallistetusta parisuhteesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Parisuhteen virallistaminen

1—6 §
(Kuten HE)

2 luku

Virallistetun parisuhteen purkaminen

7 §
(Kuten HE)

3 luku

Parisuhteen virallistamisen oikeusvaikutukset

8 §
(Kuten HE)

9 §

(1 mom. kuten HE)

Virallistettuun parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. *Virallistetun parisuhteen osapuoli voi kuitenkin ottaa ottolapsekseen toisen osapuolen lapsen. Jos virallistetun parisuhteen osapuoli on ottanut lapsekseen toisen osapuolen lapsen, lapseksiottamisen oikeusvaikutuksista on voimassa, mitä lapseksiottamisesta annetun lain 12 §:n 2 momentissa säädetään.*

4 luku

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä

10 §

(1 mom. kuten HE)

Suomen kansalaisuuteen rinnastetaan 1 momenttia sovellettaessa kansalaisuus sellaisessa

vieraassa valtiossa, jonka lainsäädäntö antaa mahdollisuuden parisuhteen *virallistamiseen* pääasiallisesti samanlaisin oikeusvaikutuksin kuin tässä laissa säädetään. Tällaisista valtioista ilmoitetaan valtioneuvoston asetuksella.

11—14 §
(Kuten HE)

15 §

Siitä poiketen, mitä 8 §:ssä säädetään parisuhteen *virallistamisen* oikeusvaikutuksista, *virallistettuun* parisuhteeseen ei sovelleta avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävää Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Tukholmassa tehtyä sopimusta (SopS 20/1931) eikä sopimuksen hyväksymisestä sekä sanotun sopimuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (413/1931).

5 luku

Erinäisiä säännöksiä

16 ja 17 §
(Kuten LaVM)

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Annika Lapintie /vas

VASTALAUSE 2

Perustelut

En voi hyväksyä poikkeavassa parisuhteessa elävien, sen paremmin homojen kuin lesbojenkaan, elämänmuotoa, mutta ymmärrän heitä. Ymmärrykseni perustuu siihen, että poikkeavuus on synnynnäistä eikä kukaan voi mitään sille, jos luoja on kytkenyt seksuaalista tunne-elämää ohjailevat piuhat väärin napoihin. Tilanne on sama, jos ihminen on synnynnäisesti vasenkätinen. Oikeakätiseksi pakottaminen ei onnistu ja aiheuttaa vain tunne-elämän häiriöitä.

Olisin ollut valmis hyväksymään poikkeuksellisessa parisuhteessa elävien rekisteröinnin ja sitä kautta erilaisten oikeuksien turvaamisen edellä lausutun ymmärrykseni pohjalta. Nyt käsitellyssä oleva laki kuitenkin sitoo parisuhteen niin voimakkaasti avioliittoinstituutioon, että en voi sitä periaatteelliselta enkä tunnepohjalta hyväksyä. Käsiteltävän lain pohjana on avioliittolaki, jonka säännöksiin toistuvasti viitataan. Säännösten olisi pitänyt olla kokonaan erillisiä, ilman mainitunlaisia viittauksia. Tästä syystä

laki tulisi hylätä ja valmistella kokonaan uudelta pohjalta tarkoittamalla tavalla.

Lopuksi haluan kiinnittää vielä huomiota erääseen seikkaan valiokunnan hyväksymässä mietinnössä. Esillä oli vahvasti se, että rekisteröidyn parisuhteen solmimiseen vaadittaisiin hallituksen esittämän 18 vuoden iän sijaan 21 vuoden ikä. Kahdeksantoistavuotias kun saattaa ilman enempää harkintaa tietynlaisen muoti-ilmiön johdattamana ajautua tällaiseen parisuhteeseen, joka ensi huuman ohimentyä purkautuu, mutta jättää jälkeensä tietyn, elämässä ehkä myöhemmin haittaavan leimautumisen. Sen vuoksi 21 vuoden mukanaan tuoma harkinnan kypsyys olisi ollut ehkä perusteltua henkilön omien etujen vuoksi.

Ehdotus

Edellä lausutun perusteella ehdotan,

että lakiehdotus hylätään.

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Sulo Aittoniemi /alk

VASTALAUSE 3

Perustelut

Hallitus on esittänyt samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamista. Esitystä on perusteltu parisuhteissa elävien yhdenvertaisuuden tarpeella.

Perustuslakivaliokunta on kuitenkin yksimielisesti perusoikeusuudistukseen viitaten todennut, "ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta voi johdeta tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyritäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen sääntelyyn" eikä tätä tulkintakäytäntöä ole "valiokunnan käsityksen mukaan tarkoitus muuttaa".

Kun nyt on kyseessä kokonaan uudenlainen, kansainvälisestikin muutosvaiheessa oleva lainsäädäntö, ei perustuslakivaliokunta pitänyt erilaisiin parisuhteisiin liittyviä eroja perustuslainvastaisina, vaan katsoi, että lainsäätäjällä on tässä kohdin harkintavaltaa.

Perustuslakivaliokunnan yksimielinen kanta "avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua" ei ole ristiriidassa lakivaliokunnan mietinnössä sen huomiotta jääneen kannan kanssa, jonka mukaan yhteiskunnalla on oikeus ja oikeastaan velvollisuuskkin huolehtia omasta kehi-

tyksestään niin, että yhteiskunnan jatkuvuus turvataan.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamisesityksessä ei ole esitetty yhteiskunnalle samanlaista jatkuvuuden odotusarvoa kuin tavanomaisissa avioliitoissa, joille yhteiskunta on tietoisesti taannut erilaisia perhe-etuja — perustuslain sitä estämättä — järjestelmän toimivuuden turvaamiseksi.

Yhteiskunnan tulevaisuuden turvaamisessa hallituksen esitystä on verrattava viimeaikaisiin koulutusmäärärahojen lisäyksiin, missä koulu- ja yliopistomaailman halutaan ensisijaisesti turvaavan tasokasta työvoimaa tuotantoelämään. Tässäkin yhteiskunnan toimivuuden etu lienee tärkeintä, vaikka siinä sivussa monet saavat henkilökohtaisiakin etuja.

Edellä esitettyyn viitaten yhdenvertaisuusperiaate ei tule loukatuksi, vaikka lakiesitys hylätäisiinkin. Yhteistalouksissa elävien taloudellista asemaa tulisi korjata muulla lainsäädännöllä

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että lakiehdotus hylätään.

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Veijo Puhjo /vas

VASTALAUSE 4

Perustelut

Parisuhteiden sääntely on leimallisesti sosiaali-, uskonto-, kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnaista. Tässä katsannossa erityisesti avioliittoinstituutiolla on pitkät oikeudelliset, sosiaaliset ja uskonnolliset perinteet. Avioliiton sääntelyä on pidetty välttämättömänä.

Avioliitto on paitsi parisuhde, myös yhteiskunnan kehityksen sekä väestökehityksen eettinen ja sosiaalinen kulmakivi. Yhteiskunnan perusyksikkö — perhe — rakentuu sille. Vaikka perherakenteet ovat avioerojen ja niin sanottujen avoliittojen yleistymisen myötä muuttuneet olennaisesti 1970—1990-luvuilla, naisen ja miehen solmimaa avioliittoa tulee edelleen pitää perustavana yhdessä elämisen muotona. Yhteiskunnan tulee antaa kaikki mahdollinen tuki avioliitolle ja sen aseman vahvistamiselle. Avioliiton rinnalle ei tule luoda siihen rinnastettavia instituutioita. Kuten perustuslakivaliokunta on lakivaliokunnalle antamassaan yksimielisessä lausunnossa todennut, avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kysymys sellaisesta erityisestä tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvästä ratkaisusta, jossa avioliiton asettaminen naisen ja miehen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua.

Eduskunta hylkäsi yksimielisesti vuonna 1997 lakialoitteen samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamisesta. Hylkäys perustui lakivaliokunnan mietintöön LaVM 10/1997 vp. Valiokunta ja eduskunta edellyttivät tuolloin, että kun samaa sukupuolta olevien parisuhteen joitakin epäkohtia selvitetään, "lähtökohtana tulee olla se, ettei parisuhdetta rinnasteta avioliittoon". Edelleen todettiin, että "kysymyksessä on perhelainsäädännön perusteita koskettava lainsäädäntöhanke". Tämän johdosta eduskunta piti tärkeänä, että asiaa valmistellaan perusteellisesti. Hallituksen esitys laiksi virallistetusta parisuhteesta HE 200/2000 vp perustuu kuitenkin eduskunnan tahdon vastaisesti hyvin kapea-alaisen työryhmän valmisteluun.

Työryhmään kuului ainoastaan muutama virkamies ja vain yhden homoseksuaalien etujärjestön edustaja. Esimerkiksi kirkon edustusta ei valmisteluun otettu lainkaan mukaan, vaikka näin olisi saatu syvällistä asiantuntemusta tämän asian valmisteluun. Toimikunta käsitteli asiaa pelkästään juridisena kysymyksenä ja sitäkin osin hyvin pintapuolisesti. Perhelainsäädännön perusteet, lasten asema ja yhteiskunnan arvoperusta jäivät unohduksiin.

Huolimatta rekisteröityä parisuhdetta koskevan lakiehdotuksen tavoitteesta — pyrkimyksestä pitää avioliitto ja rekisteröity parisuhde erillisenä oikeudellisena instituutiona — se kuitenkin käytännössä tulee rinnastumaan avioliittoon. Tähän viittaa jo sekin, että parisuhteen rekisteröinti tuo sen osapuolille pääsääntöisesti samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliiton solmiminen. Rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa olevien kesken tulee vallitsemaan pääsääntöisesti eräs merkittävä ero. Parisuhteessa elävillä ei yleensä ole mahdollisuutta eikä velvollisuutta kasvattaa uutta sukupolvea. Vastuu lasten kasvattamisesta ei ole pelkästään myötäelämistä, vaan siinä on paljon niin henkistä kuin taloudellistakin vastuuta. Tästä johtuen voidaan kysyä, onko parisuhteessa olevilla oltava ylipäättänsä samat oikeudet kuin avioliitossa olevilla.

Erillisyysspyrkimyksen kannalta ristiriitaisena voidaan pitää lakiehdotuksessa käytettyä lakiteknistä viittaustekniikkaa muuhun avioliitto- ja perheoikeudelliseen lainsäädäntöön. Myöskään käytetyn terminologisen selväpiirteisyyden kannalta lakiehdotuksessa valittu ratkaisutapa ei ole perusteltu. Käytetyt oikeudelliset käsitteet, kuten "avio-oikeus" ja "avioehtosopimus" eivät ole ymmärrettävissä erillisinä ilman, että ne saatetaan yhteyteen avioliitto- ja perheoikeudessa käytettyjen vastaavien käsitteiden ja normien kanssa.

Erilaisissa yhteistalouksissa asuvien asemaan liittyviä epäkohtia on kuitenkin mahdollisuuk-

sien mukaan pyrittävä poistamaan muuttamalla lainsäädäntöä muulla tavoin kuin perustamalla avioliiton rinnalle vastaavan tyyppisiä instituutioita. Tämä mahdollistaisi myös muille kuin seksuaalisuhteille perustuvien yhteistalouksien ja asuinkumppaneiden oikeudellisten epäkohtien juridiset järjestelyt. Tällaisten yhteistalouksien oikeudellisten epäkohtien poistamiseksi ja niissä asuvien sosiaalisten, taloudellisten ja oikeudellisten asemien parantamiseksi ei tarvita rekisteröityä parisuhdetta.

Epäkohtien korjaaminen ja samaa sukupuolittakin olevien muodostamien parien pääsy perheitä koskevan lainsäädännön piiriin voidaan toteuttaa usealla eri tavalla. Erään vaihtoehdon tarjoaisi järjestely, jossa samaa sukupuolta olevat parisuhteet rinnastettaisiin avioliitonomaisiin suhteisiin eli avioliittoihin. Ne oikeusvaikutukset, jotka laki liittyy avioliitossa elämiseen, tulisivat tällöin koskemaan myös samaa sukupuolta olevien muodostamia pareja. Vaikka lainsäädännössä ei avopuolisoiden keskinäistä siviilioikeudellista suhdetta ole erikseen säännelty, esimerkiksi tulo- ja varallisuusverotuksessa avioliitto on säädösten otettu huomioon jo kauan. Vastaavanlaiset rinnastukset 1990-luvulla ovat lisääntyneet sekä sosiaali- että siviilioikeudessa. Avioliitonomaisia suhteita koskevien yksittäisten säännösten tai niiden tulkinnan muuttaminen siten, että myös samaa sukupuolta olevat parit pääsevät niiden piiriin, on mahdollinen ratkaisu samaa sukupuolta olevien parien oikeudellisen aseman kohentamiseksi.

Erityisesti sosiaalioikeuden piiriin kuuluvissa ns. perhesidonnaisissa säännöksissä perhesuhteet otetaan huomioon vaihtelevin tavoin. Osin sääntely on yksilöllistä, jolloin perhesuhteilla ei ole merkitystä. Osassa säännöksistä otetaan huomioon se, että asianomainen henkilö elää avioliitossa tai avoliitossa. Tällaisella sääntelyllä on suuri käytännöllinen, taloudellinen ja periaatteellinen merkitys. Esimerkiksi toimeentulotuki- ja asumistukisäännökset ovat perhe- ja ruokakuntakohtaisia. Aviopuolisot ja avioliiton-

omaisissa olosuhteissa yhteistaloudessa elävät henkilöt otetaan tukien suuruutta harkittaessa ja niitä maksettaessa huomioon.

Lakivaliokunnan mietinnön mukaan niitä säännöksiä, joita lainsäädännössä on avioliitonomaisista suhteista, ei sovelleta samaa sukupuolta oleviin, yhdessä asuviin henkilöihin. Jos laki hyväksytään mietinnön muodossa, tulevat samaa sukupuolta olevat avoparit useassa tapauksessa parempaan taloudelliseen asemaan kuin perinteiset avoparit. Perinteisen avoparin oikeus esimerkiksi asumistukeen ja korotettuun lapsilisään voidaan rajoittaa yhteenlaskettujen tulojen perusteella. Näin ei kuitenkaan tapahdu, jos avopari muodostuu kahdesta samaa sukupuolta olevasta henkilöstä.

Yhdenvertaisuuden kannalta on tärkeää, että mahdollinen rekisteröidyn parisuhteen hyväksyminen ei aseta miehen ja naisen välistä parisuhdetta perhesidonnaisessa lainsäädännössä rekisteröityä parisuhdetta huonompaan asemaan.

Lakivaliokunta on hyväksynyt hallituksen esityksen nimikettä lukuun ottamatta sellaisenaan. Tämä merkitsee sitä, että lapsen adoptio-oikeutta ei esityksen 9 §:n sanamuodosta johtuen suljeta kokonaan pois. Adoptio-oikeuden osittainen salliminen johtaa monenlaisiin ongelmiin, jotka valiokunta on jättänyt pääosin selvittämättä. Adoptiossa lapsen asema on aina tärkeintä ja sen jättäminen laissa epämääräiseksi on vakava epäkohta.

Samaan 9 §:ään sisältyvä yhteistä sukunimeä koskeva säännös on harhaanjohtava. Yhteisen sukunimen ja jopa kaksoisnimen saaminen on säännöksen näennäisestä kiellosta riippumatta käytännössä mahdollista, joten siihen liittyvät hallituksen esityksen perustelut ovat epätarkat. Tämä mahdollisuus osaltaan rinnastaa rekisteröidyn parisuhteen avioliittoon.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että lakiehdotus hylätään.

LaVM 15/2001 vp — HE 200/2000 vp

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Kari Myllyniemi /kesk
Mauri Salo /kesk
Toimi Kankaanniemi /kd

Lasse Virén /kok
Jyri Häkämies /kok
Seppo Lahtela /kesk

VASTALAUSE 5

Perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen idea on, että rinnastettavissa asioissa ihmisillä on samat oikeudet. Parisuhdelaki on eri asia kuin avioliittolaki. Tämän perusteella avioliittolain mukaista ikärajaa ei tarvitsisi parisuhdelakia säädettäessä perustuslain nojalla noudattaa.

Olen valmis omalta osaltani hyväksymään nyt käsittelyssä olevan lain samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinnistä. Vaikka asia on minulle vaikea, ymmärrän homoja ja lesboja. Omalta osaltani voin hyväksyä lain sillä perusteella, että kysymys on vain samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinnistä. Laki ei pidä sisällään sisäistä adoptiota eikä sukunimilainsäännöksiä. Oikein on myös se, että lain nimike muutettiin virallistetusta parisuhteesta rekisteröidyksi parisuhteeksi. Uusi nimike kertoo lain sisällön paremmin.

Olisin pitänyt hyvänä sitä, että mietinnössä rekisteröinti-ikä olisi hallituksen esittämän 18

vuoden iän sijasta 21. Tämä tuli esille monasti valiokunnan keskusteluissa ja asiantuntijan lausunnossa. Mietinnön ensimmäisessä käsittelyssä valiokunta oli valmis muuttamaan iän 21 vuoteen. Valiokunnassa tuolloin esillä olleet perustelut olivat mielestäni hyvät ja voin omalta osaltani yhtyä niihin. Tämän lain myötä olemme menossa yhteiskunnassa kohti aivan uutta yhteiselämän muotoa. Tämä on yhteiskunnallisesti suuri harppaus. Siksi 21 vuoden mukanaan tuoma kypsyys olisi ollut perusteltua henkilön omien etujen vuoksi. Ilman perusteellista harkintaa ajautuminen tämänlaiseen parisuhteeseen jättää jälkeensä haittaavan leimautumisen, joka saattaa haitata myöhemmin elämässä. Asettamalla ikä myöskin aivan erilleen avioliiton solmimisen iästä, olisimme saaneet vielä selkeämmän eroavuuden avioliittolainsäädäntöön. Koen myös tämän tärkeäksi.

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Marja Tiura /kok

LaVM 15/2001 vp — HE 200/2000 vp